

with the help of the Admiral, to organize an extensive system of coastal defenses. Moreover, though the States of Holland demanded a permanent war fleet of twenty-five ships, the government chose to create a fleet of only eight vessels (1550-1561); this modest effort reflected both the wishes of Antwerp's merchant shippers, and the willingness of the Netherlands provinces to pay taxes. (Incidentally, the chapter on the fleet and the costs of maintaining it, including such things as depreciation, is particularly good). Holland's more aggressive strategy for making the sovereign of the Netherlands 'master of the sea' would 'eventually enjoy a bright future' (493), but only in the course of the Revolt in which Holland led six other northern provinces in breaking away from Habsburg rule.

Here and there one may disagree. To say that Duke Philip the Good 'hardly concerned himself' with the 1438-1441 war against the Wendish cities (39) is beside the point: Philip gave Holland what it most needed by declaring this to be his war, not just Holland's, and thus limiting activities on behalf of the Wendish cities in Flanders and Zeeland. Also, Dr. Sicking concludes by noting that 'the maritime and world power of the Dutch Republic' was to be brought about not by its five Admiralties, but 'by the East and West India Companies.' (495) But well before the founding of the East India Company (1602), the Admiralties gave the Republic control of the sea lanes between Spain and the Netherlands.

In the main, however, this book succeeds remarkably well in its own terms. It also lays down what could be a stepping stone toward the answers to a long-term historical puzzle. How the Dutch Republic came to be the world's premier naval power has never yet been worked out, for a variety of reasons; one reason has been that we have lacked, until now, a solid account of the Habsburg foundations on which the Dutch Admiralties were able to build.

James D. Tracy

J. Haemers, *De Gentse opstand 1449-1453. De strijd tussen rivaliserende netwerken om het stedelijke kapitaal* (Standen en landen CV; Kortrijk-Heule: UGA, 2004, 503 blz., €78,-, ISBN 90 6768 629 8).

Dit bijzonder informatieve boek behandelt de opstand van de stad Gent tegen Filips de Goede in de jaren 1449-1453. Directe aanleiding voor de opstand was de poging van de Bourgondische hertog om een indirecte belasting op zout in te voeren. De vorst had hiermee tot doel om minder afhankelijk te zijn van andere inkomstenbronnen, zoals beden, waarvoor meer gecompliceerde vergaar- en vergadertechnieken nodig waren. De auteur plaatst de opstand in het kader van het staatsvormingsproces: de centraliserende vorst botst met de belangen van bepaalde groepen in de stedelijke samenleving. De vorst probeert aanvankelijk via informele en diplomatieke kanalen de strijd in zijn voordeel te beslechten. Als deze methoden niet blijken te werken wordt via militaire weg 'de overwinning van de centrale staat' (420) bewerkstelligd. Aan de hand van een uitgebreid prosopografisch onderzoek probeert de auteur de motieven en strategieën van de opstandelingen te achterhalen. In de hoofdstukken 2 en 3 worden de institutionele structuren van beide 'partijen', Gent en de Bourgondische hertog Filips de Goede, uit de doeken gedaan. De hoofdstukken 4 t/m 7 geven een chronologisch overzicht van de opstand waarbij verschillende fases worden onderscheiden.

In hoofdstuk 2 kenmerkt de auteur de Gentse stedelijke elite (net als andere categorieën opmerkelijk genoeg aangeduid met een afkorting — GSE) als een 'elitair 'milieu' dat bestaat uit mensen die in dezelfde sociale omgeving vertoeven en elkaar goed kennen.' (54) Deze vrij

algemene definitie wordt vervolgens toegespitst op het bezit van maatschappelijk kapitaal. Dit kapitaalsbegrip, ook in de titel van het boek verwerkt, is ontleend aan de Franse socioloog Pierre Bourdieu. Het wordt in dit hoofdstuk gelijkgesteld aan macht en uitgesplitst in politiek, financieel, economisch, intellectueel, religieus en cultureel kapitaal. Hier doet de auteur enerzijds onrecht aan Bourdieu's theorie. Bourdieu onderscheidt eigenlijk alleen economisch, cultureel, sociaal en symbolisch kapitaal. Alle andere kapitaalsoorten zijn hiervan afgeleid. Anderzijds heeft Haemers verzuimd om kritiek op deze kapitaalsoorten te verwerken, zoals bijvoorbeeld van de antropoloog Alan Smart. Deze heeft betoogd dat kapitaal wel betrekking heeft op macht, maar in een speciale vorm: het gaat om claims die kunnen worden gelegd op het handelen van anderen. Echter, er is geen expliciete claim zodat de macht over de acties van anderen verschilt van de machtsuitoefening die gebruik maakt van een bestuursapparaat en een bepaald discours.

Netwerken strijden om 'stedelijk' kapitaal. Dat is, met als gevalstudie de Gentse opstand, het centrale thema van het boek. Over de invloed van netwerkstrategieën op de loop van de (politieke) geschiedenis doet de auteur inderdaad een flink boekje open. Gedetailleerd legt Haemers de structuren van de netwerken bloot en probeert hij het handelen van de actoren hieraan te koppelen. Dit leidt ertoe dat in de chronologisch geordende hoofdstukken 4 t/m 7 de gebeurtenissen altijd geplaatst kunnen worden in een duidelijke politieke context. Af en toe leidt dit echter tot generalisaties, zwart-wit tegenstellingen en complottheorieën. Zo worden de huwelijksstrategieën van het Gentse hertogelijke netwerk (GHN) gekarakteriseerd als 'zachte methodes van de centraliserende hertog om zich geruisloos in de GSE [Gentse stedelijke elite MD] te infiltreren.' (107) Is dan werkelijk alles een complot van bovenaf gepland door de machtige vorst? Het lijkt me moeilijk te bewijzen en als het al een methode was dan mislukte hij jammerlijk. (146, 171) De hertog wordt in het boek toch vooral als de boeman gezien die persoonlijk verantwoordelijk zou zijn voor de escalatie van het conflict. Zijn medestanders in Gent (GHN) worden voortdurend in de hoek gezet als louche figuren (176) en opportunisten (217), kortom lieden die niet deugen. Het standpunt van de hertog en zijn medestanders wordt veel minder uitgebreid toegelicht dan dat van de opstandige Gentenaars.

Het bronnenonderzoek van Haemers is uitputtend geweest en hij laat dat de lezer met plezier weten (26-27): werkelijk duizenden folia werden doorgenomen voor dit boek, dat oorspronkelijk als eindschrijft geschreven is. Naast de beschikbare administratieve bronnen (oorkonden, rekeningen, registers) maakte de auteur ook dankbaar gebruik van enkele zeer gedetailleerde verhalende bronnen. Met name het zogenaamde *Dagboek van Gent* wordt als leidraad voor het betoog gebruikt; het is het meest geciteerde werk in het notenapparaat. Ook al benadrukt Haemers dat deze kroniek bijna nergens waardeoordelen bevat (21), feit blijft dat vanuit Gents perspectief naar de opstand wordt gekeken.

Haemers volgt nauwgezet zijn bronnen en laat die naar mijn smaak af en toe iets teveel ruimte in zijn betoog waardoor de opbouw nogal eens onderbroken wordt. Soms worden citaten zelfs tweemaal kort na elkaar gebruikt. (190 en 193) Hoofdstuk 3 eindigt met een ware *cliffhanger* (147) maar deze krijgt helaas pas enkele pagina's later een waardig vervolg. Om het 'gedetailleerde en chronologische relaas' (239) te kunnen blijven volgen moet de lezer wel bij de les blijven. Gelukkig worden herhaaldelijk de hoofdlijnen van het betoog nog eens samengevat (156) en ferme uitspraken op een prettige manier genuanceerd. (101: 'ietwat grootsprakerig geformuleerd.')

Wie verder leest vindt veel waardevols. Het boek van Haemers zal de komende tijd voor ieder die wat weten wil over de Gentse politiek rond het midden van de vijftiende eeuw een waar baken zijn. De auteur geeft bovendien voortdurend uitweidingen over specifieke aspecten van de Gentse geschiedenis (bijvoorbeeld de militaire organisatie, 265) die zeer informatief zijn en

het kader van de opstand ruimschoots overstijgen. Hetzelfde geldt voor de bijlagen waarin niet alleen het noodzakelijke cartografische materiaal is opgenomen maar ook ruimte is voor lijsten met de voornaamste politieke gezagsdragers.

M. J. M. Damen

A. de Vries, *Ingelijst werk. De verbeelding van arbeid en beroep in de vroegmoderne Nederlanden* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2003; Zwolle: Waanders, 2004, 303 blz., €42,50, ISBN 90 400 8948 5).

Ingelijst werk van de historica Annette de Vries is, zoals zij stelt (6), een cultuurhistorische verkenningstocht naar de verbeelding van arbeid en beroep in de vroegmoderne Nederlanden. Uitgangspunt vormen kunstwerken ontstaan in de Nederlanden tussen ca. 1500-1700: schilderijen, prenten en gildenattributen als gevelstenen, penningen en grafschildjes. Een belangrijke rol spelen portretten waarop attributen verwijzen naar het beroep van de geportretteerden, maar ook 'de werkende mens' in genre- en historiestukken en allegorische voorstellingen komt volop aan bod.

De eerste invalshoek is de vraag hoe het vroegmoderne gedachtegoed over menselijke arbeid, met als kernbegrippen arbeidzaamheid en ledigheid, visueel weergegeven werd en welke ontwikkelingen daarin optraden. De tweede onderzoekslijn gaat uit van de beroepsbeoefenaars. Aan de hand van zes *case studies* — over de notaris, predikant, koopman-bankier, schoenmaker, zakkendrager en spinster — onderzoekt De Vries hoe deze beroepsbeoefenaars in diverse kunstvormen verbeeld werden en wat dit vertelt over hun zelfbeeld, maatschappelijke status of voorbeeldfunctie. Dit zet De Vries af tegen de ontwikkeling (bijvoorbeeld de geleidelijke professionalisering) en de betekenis van de verbeelde beroepen in de Nederlanden in de loop van de zestiende en zeventiende eeuw. Hieruit blijkt dat beroepsbeoefenaars met een hoge maatschappelijke status, zoals de notaris en de predikant, zich graag met beroepsattributen lieten portretteren om hun zelfbewustzijn en professionaliteit te benadrukken. Zo presenteren predikanten zich (ongeacht hun denominatie) als geleerd en welbespraakt, doordat zij geportretteerd zijn met boeken of een spreekgebaar maken. Volgens De Vries is dit illustratief voor het groeiende belang dat gehecht werd aan de geletterdheid van predikanten. (92)

Lager op de maatschappelijke ladder, bij de schoenmakers en zakkendragers, kwamen portretten met bewuste verwijzingen naar arbeid en beroep minder voor. Uit diverse gildenattributen waarop deze beroepsgroepen zijn uitgebeeld spreekt echter wel een collectieve beroepsidentiteit. Daarnaast werd de schoenmaker in de zeventiende-eeuwse genreschilderkunst primair verbeeld als prototype van de hardwerkende ambachtsman. De zakkendrager daarentegen is met zijn ongeschoolde en zware arbeid in de beeldende kunst vrijwel alleen als figurant aanwezig. Bij de spinsters die zich als ongeschoolde en ongeorganiseerde arbeidsters geheel onderaan de maatschappelijke ladder bevonden, laat zich geen individuele of collectieve beroepstrots achterhalen. Zij zijn volgens De Vries louter uitgebeeld om gedachten van anderen, bijvoorbeeld over vrouwelijke deugdzaamheid en ijver, te representeren. (209)

Ingelijst werk is een prachtig uitgevoerd boek, waar blijkens het veelzijdige beeldmateriaal en de uitvoerige bibliografie gedegen onderzoek aan vooraf gegaan is. Het is waardevol omdat niet eerder zoveel voorstellingen van de werkende mens, ontstaan in de zestiende- en zeventiende-eeuwse Nederlanden, zijn samengebracht en in een brede, historische context beschreven.